

AZ IRODALOM NÖVEKEDÉSE ÉS ENNEK HATÁSA A KÖNYVTÁRI RAKTÁROZÁSRA*

C. B. Wootton

1. Monográfiák

A könyvtárosok egyik alapvető problémája mennyiségi jellegű: az, hogy milyen módon tartsanak lépést az új irodalmi termékek beszerzésével, tudván azt, hogy minden egyes tétel *pénzügyi fedezetet, feldolgozást és raktári helyet* igényel. Egyéb körülmények ezt még bonyolultabbá teszik; ugyanis az infláció egyaránt növelte a könyvek árát és az új raktározási területek építési költségeit, miközben az az összeg, amit a könyvtárak mindezekre fordíthatnak, egyre kevesebb lesz. Feltétlenül meg kell vizsgálni a raktári helyet, a valószínűleg beszerzendő irodalom mennyiségét, árát és ezek kapcsolatát. Ha e paraméterek közül bármelyiket korlátozzák, akkor ki kell számítani ennek a többi tényezőre gyakorolt hatását, s így választ kaphatnak az olyan kérdésekre, mint pl. „vajon be tudja-e fogadni a könyvtár mindazt az irodalmat, amit anyagilag megengedhet magának, vagy csökkenteni kell a vásárlást helyhiány miatt; s ilyen körülmények között vajon lépést tud-e tartani a folyamatos könyvterméssel?” *A tanulmány vizsgálja a megjelent könyvek számát, árát, fizikai méreteit*, – elsősorban az Egyesült Királyságban az utóbbi években megjelent könyvekét; teszi ezt azzal a reménnyel, hogy végül valami módon megközelíti ezeket a kérdéseket a megválaszolását.

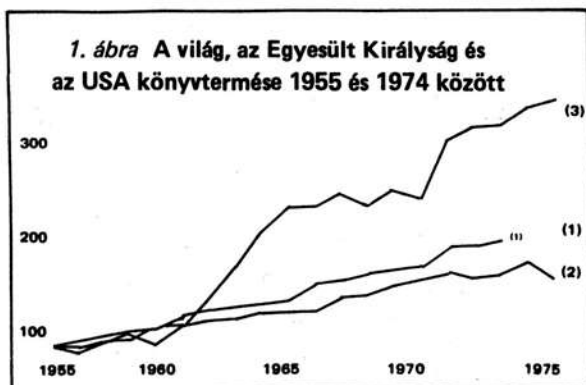
A kiadott könyvek száma

Az első kérdés az, hogy mennyi könyvet adtak ki? Erről sok statisztika létezik, de ezeket óvatosan kell kezelni, mert a különböző források *különbözőképpen értelmezik a könyv fogalmát*, és ez megnehezíti az összehasonlításokat. Az összkép kialakításához legjobb forrás az *Unesco Statistical Yearbook*, amely a legtöbb országból összegyűjti az adatokat. A különböző országokból beérkező adatok nem mindig hasonlíthatók össze annak ellenére, hogy az Unesco szabványokat állapított

meg. A könyvtermés 1955 és 1974 között (a legutolsó hozzáférhető adat) egyenletes növekedést mutat, ez átlagosan 6%-os, de minden ötödik évben rendhagyó (*1. ábra*). Ennek a jelenségnek nincs magyarázata, mert azt a feltevést, hogy néhány ország öt évig tárolja az eladatlan példányokat, megcáfolja az adatok tüzetes vizsgálata.

Ha az egyes országokat külön-külön vizsgáljuk, az összesített minta hamis lesz, és az átlagos növekedés már nem érvényes. 1963 és 1972 között például a Szovjetunió évi könyvtermése nagyjából állandó maradt, míg Indiáé 40%-kal visszaesett, Franciaországé több mint a kétszeresére nőtt. A különböző területek növekedésének részletes elemzését a *DISISS (Design of Information System in the Social Sciences - Társadalomtudományi Információs Rendszerek Tervezése)* [1] adta meg. Eredményei eléggé határozottan mutatják azt, hogy nincs általánosan jelentkező növekedési arány a könyvtermésben – valamely arány, amely érvényes az egyik összefüggésben, nem felel meg egy másikban.

Az Egyesült Királyság könyvkiadásáról naprakészebb statisztikai adatokat ad a *The Bookseller* és a *Library Association Record*, az USA könyvterméséről pedig a *Publishers Weekly*. Az adatok általános összegezését az 1950–1970-es évekre vonatkozóan *D. R. Barr* [2] készítette el. Az *1. ábra* a *The Bookseller* és a *Publishers Weekly* adatait, valamint a világ összesített adatait 1955.

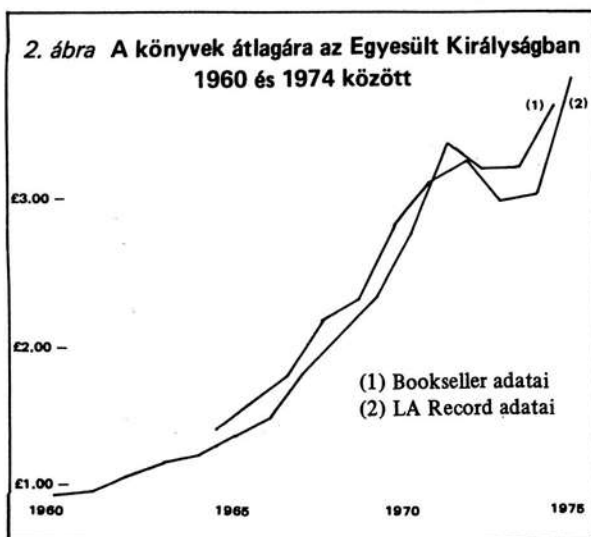

- (1) világ adatok 1955 = 100 = 285 000 könyv (UNESCO)
 (2) az Egyesült Királyság adatai 1955 = 100 = 19 962 könyv (Bookseller)
 (3) az USA adatai 1955 = 100 = 12 589 könyv (Publishers Weekly)

* A BLL Review 1976. 4. köt. 1. és 2. számainak a 3–6. és 31–36. oldalain megjelent cikk fordítását a BLL Review szerkesztőségének hozzájárulásával közöljük.

évtől kezdve ábrázolja. Látható, hogy az USA könyvtermése lényegesen gyorsabban nőtt, mint akár az Egyesült Királyságé vagy akár a világ könyvtermése, főként az 1960-as évek elején és 1970-ben (ez valószínűleg a paperback elterjedésének tulajdonítható). Az Egyesült Királyság könyvtermése folyamatosan növekedett 1970-ig, olyan ütemben, amely csak alig maradt el a világ-adatoktól; azóta viszont kétszer is visszaesett. Hasonló az eredmény, ha a *LA Record* adatait (2. ábra) vesszük szemügyre, amely más jellemzőkre épül és júliustól júniusig számítva az évet, nem a naptári évet veszi alapul. Különösen az ismeretterjesztő és tudományos könyvek mennyisége csökkent 1974–1975-ben az 1968–1969. évi szint alá; ez a kategória az egyetemi- és szakkönyvtárosok számára lehet érdekes. A csökkenés fő oka valószínűleg a gazdasági helyzet és olyan körülmények, mint az 1974 elejétől bevezetett rövidített munkahét. A könyvtermés visszaesése előreláthatólag egy ideig még folytatódni fog. Hogy ez valóban így van, az a *The Bookseller* egyik cikkéből is látható [3]. A cikk beszámol arról, hogy számos angliai és USA-beli kiadó rövidítette meg az 1975-ben kiadandó könyvek jegyzékét. Sőt, néhány kiadó lemondott olyan könyvek megjelentetéséről is, amelyeket korábban már bejelentett.

A háromnapos munkahét egyik hatása az volt, hogy késleltette egyes könyvek megjelenését. Ez tökéletesen egybevág az 1975. év első kilenc hónapjának előzetes adataival, amelyek negyedévenként emelkedést mutatnak az 1974-es adatokhoz viszonyítva: január–márciusban 1096, április–júniusban 1501, július–szeptemberben 305, összesítve 2902. Az 1975-ben megjelent könyvek száma kb. megegyezik az 1973. év adatával (kb. 35–36 ezer) és ha figyelembe vesszük, hogy ez részben az áthúzódó köteteknek tudható be, akkor kitűnik, hogy általános hanyatlás tapasztalható 1974-ben és 1975-ben.

A könyvek terjedelme

A könyvek darabszáma a mennyiség és a növekedés becslésének csak az egyik tényezője, második tényező a *terjedelem*. Ez két szempontból érdemel figyelmet – egyrészt az oldalak száma valamelyest tájékoztat (bár meglehetősen nyersen) a benne rejlő információs tartalomról, másrészt a könyvek fizikai vastagsága jelzést ad arról, hogy mekkora helyet foglal majd el a raktárban.

Hasznos lenne meghatározni az összefüggést a *könyvek oldalszáma és vastagsága között*, így bármelyik mérték használható lenne adott esetben attól függően, hogy melyiket könnyebb megszerezni. Ezzel a szándékkal választottak ki 1960 és 1974 között különböző időpontokban megjelent 1250 könyvet, s a vastagságukat (kötve és kötetlenül) összehasonlították az oldalak számával. Az eredmény azt mutatta, hogy az oldalak és a könyv vastagságának aránya elhanyagolható mértékben ingadozik, s az összesített átlag 18,7 oldal/mm volt kötéssel és 14,9 oldal/mm kötetlenül. Ezek az adatok hasonlítanak más eredményekhez, így a *BLLD (British Library Lending Division = a British Library Kölcsönző Osztálya)* a kötetlen könyvek egy korábbi vizsgálatánál 468,3 oldal/inch = 19 oldal/mm-t kapott. Eddig még nem publikált eredmény a 0,067 mm/oldal = 15 oldal/mm, amit a bekötött fizikai témakörű folyóiratoknál észlelt *A. Sandison*, aki azt a következtetést vonta le, hogy a publikálás időpontját figyelmen kívül lehet hagyni. Megállapítható, hogy a könyvek vastagsága és az oldalak száma általában összefüggésben van.

A tényleges könyvméret kérdéséhez visszatérve a *University Grants Committee* [4] 28 mm-ben adta meg a bekötött könyv átlag vastagságát, de tudvalevően ez eltér a helyi statisztikáktól, és idővel is változhat. Például *C. K. Balmforth* [4] azt közölte, hogy az átlagos könyv vastagság 32 mm a *Newcastle Egyetemi Könyvtárban*, s a különböző mérések a *BLLD*-ben 22 mm körüli átlagos vastagságot mutattak ki – ez utóbbi között brosrák is szerepeltek.

Az utóbbi néhány évben az Egyesült Királyságban megjelent könyvek adatainak megállapításához kb. 500 taláalomra kiválasztott mintát vizsgáltak meg a *Brit Nemzeti Bibliográfiából (British National Bibliography, BNB)*, az 1960 és 1974 közötti évekből, és minden könyv lapszámát feljegyezték. Az eredményt az *1. táblázat* mutatja, amelyből látható, hogy egy könyv átlagos mérete 1960-tól 1971-re 204 oldalról 254 oldalra nőtt, azután hirtelen lecsökkent 1973-ban 212 oldalra. Ez a legújabb csökkenés magyarázható – legalábbis részben – a *papír árának növekedésével és hiányával*, ami arra kényszerítette a kiadókat, hogy a könyvek méreteit is csökkentsék. Éppen ezért nem lehet még kijelenteni azt, hogy ez a helyzet állandósul, vagy hogy az 1970. év előtti növekedés folytatódik majd. Természetesen lehetséges, hogy nem csökkent a könyvenkénti szavak átlaga,

1. táblázat

Az Egyesült Királyság könyvtermésének néhány jellemzője 1960 és 1974 között

Év	Kiadott könyvek száma ^{1/}	Könyvenkénti ^{2/} átlagár (font)	Könyvenkénti átlag oldalszám	RPI-hez viszonyított oldalankénti ár	Méterenkénti ár ^{3/} (font)	A kiadott könyvek összesen (1000 font)	Összes igényelt polc hosszúság (m)
1960	22 783	1,11 1/2	204,3	0,546	81,86	25,4	310,3
1963	26 023	1,37 1/2	234,0	0,528	88,14	35,8	406,0
1966	28 883	1,72	228,4	0,610	112,96	49,7	439,8
1968	31 420	1,96	234,8	0,634	123,32	61,6	499,4
1970	33 489	2,39	221,9	0,735	161,56	80,0	495,4
1971	32 538	2,99 1/2	253,5	0,741	177,22	97,5	549,9
1972	33 140	2,85	223,5	0,741	191,27	94,4	493,8
1973	35 254	2,77	214,0	0,696	194,16	97,7	503,0
1974	32 194	2,94	212,2	0,660	207,85	94,7	455,4

1/ a Bookseller adatai

2/ a BNB vizsgálat helyesbített adatai. Ha a 4. oszlopban a helyesbített adatokat nem használták volna, akkor 1970 és 1971-ben a számok 237,2 és 259,0 lennének.

3/ Ez az oszlop pontosan megfelel az oldalankénti árnak (tudomásul véve az RPI-t), amit úgy számítottak ki, hogy az eredményeket elosztották 15 000-rel.

mert az oldalankénti szavak sűrűsége nőtt; ez befolyásolhatja az információs tartalmat, de a könyv vastagságát természetesen nem.

Néhány szót arról, hogy mennyi helyet igényel az Egyesült Királyság évi teljes könyvtermése:

Az összes raktári helyszükségletet (S) a következő képlettel számítjuk ki:

$$S = \frac{n \times p \text{ méter}}{15\,000},$$

ahol n = a kiadott könyvek száma, p = a könyvek átlagos oldalszáma.

A fenti adatokat felhasználva megállapíthatjuk, hogy az a polchosszúság, amelyet az Egyesült Királyság évi könyvtermése igényel, 1960-tól 1971-ig 310 méterről folyamatosan 550 méterre növekedett, amint az várható volt, de 455 méterre esett vissza 1974-ben (1. táblázat).

Megállapítható, hogy Angliában a könyvtermés szempontjából a könyvtári raktározás helyzete kissé javult, nem lehet azonban tudni, hogy ez meddig tart.

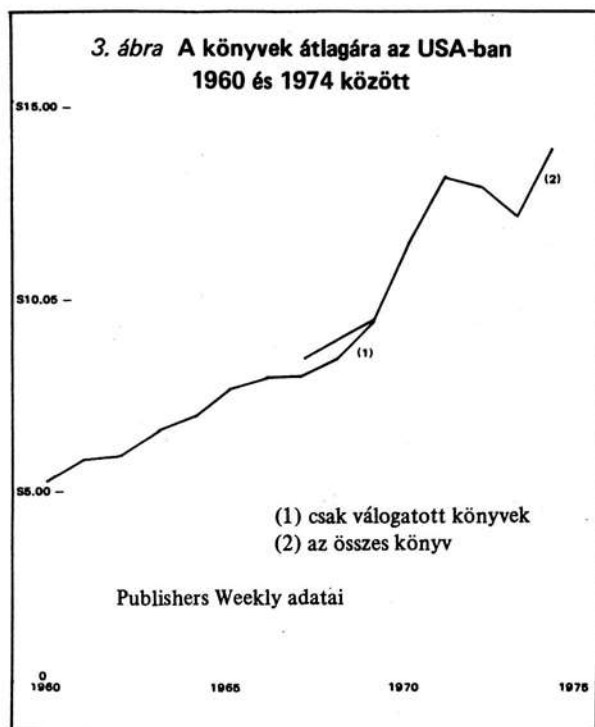
A könyvárak

A nem az Egyesült Királyságban és az USA-ban kiadott könyvek áráról nincsenek könnyen hozzáférhető

adatok. A *The Bookseller* és a *LA Record* az Egyesült Királyságban, a *Publishers Weekly* az USA-ban éves statisztikákat közölnek, ezeket szintén D. R. Barr [2] összegezte az 1950–1970 közötti évekre. A 2. és 3. ábra 1960-tól közli az adatokat. Kitűnik, hogy a könyvek átlagára gyorsan emelkedett mind az Egyesült Királyságban, mind az USA-ban, de 1972 és 1973-ban rendhagyóan visszaesett. Ezt részben magyarázza az, hogy ebben az időszakban csökkent az Egyesült Királyságban a könyvek átlagos mérete; de mint később látni fogjuk, tovább emelkedett az adott időszakban az oldalankénti ár. Az USA-ban kiadott könyvek méretéről még nincsenek adatok, de lehetséges, hogy erre is hasonló a magyarázat.

Az oldalankénti ár

Egy könyv abszolút ára hasznos mérték a költségvetés elkészítéséhez, de ugyanilyen hasznos az oldalankénti ár is. Ez valamiféle vázlatos képet ad az információ áráról (olyan mértékben, amennyire a kettő azonosítható) és azt is mutatja, hogy mibe kerül a kötet helye a könyvtári polcokon. Néhány adat már hozzáférhető [5], [6], de ezek nem átfogóak. Az egyesült királysági könyvárak költségeit egyszerűen a fent említett BNB minta alapján számolták ki. Azonban az 1970. és 1971. évi statisztikát

eltorzította a *British Parliamentary Papers* egyszeri, nagy példányszámú és költséges utánnomása. Ennek oldalankénti ára az átlag ötszöröse volt, és így a mintából ki kellett emelni ezt a tételt, hogy a torzítást elkerüljék. Az eredmények meglehetősen egyöntetű emelkedést mutatnak a statisztikai minta egész időszakában – beleértve azt az időszakot is, amikor a könyvenkénti átlagár csökkent. Ha azonban az eredményeket a *Retail Price Index (RPI)* összefüggésében szemléljük, más a helyzet. Akkor megállapítható, hogy 1970 és 1972 között nivellálódás volt, ezt visszaesés követte, jelezve, hogy egy bizonyos mértékig az oldalankénti ár jelenleg lassabban emelkedik, mint az infláció általános szintje (1. táblázat).

Következtetések

Mindenekelőtt hangsúlyozni kell, hogy az itt megadott eredmények kizárólag az Egyesült Királyság könyvkiadására alkalmazhatók, és éppen ezért a legtöbb olyan könyvtárban, amelyek különböző országokból vásárolnak könyvet, csak óvatosan használhatók fel. Az adatok alapján felmerülhet néhány elgondolás a legújabb kiadói tevékenység könyvtárakra gyakorolt hatásával kapcsolatban. A leghasznosabb eredményeket az 1. táblázat adja meg. Ezek közül valószínűleg az a legmeglepőbb, hogy a könyvek évi összára 2%-os növekedésen belül maradt 1971 óta. *Drasztikus változást – közel 400%-os növekedést – a korábbi évek mutatnak, 1960 és 1971 összárának összevetése.* Ebből következik, hogy a könyvtárak tartani tudják könyvbeszerzésük szintjét

többletkiadások nélkül, mindamelllett a raktározandó irodalom össz mennyisége évente jelentősen csökken.

Ha az eredményeket vizsgáljuk, megállapítható, hogy az 1960-as évek helyzete – amikor az itt számba vett összes érték növekedést mutatott – megszűnt, s a mai időszak a bizonytalanság korszaka. A problémák nagy része a gazdasági körülményekből adódik, de még nem állapítható meg, hogy ezeknek hatása lesz-e a könyvkiadásra vagy az „információrobbanás” folytatódik-e tovább.

Összegezve, most elég adat áll rendelkezésre ahhoz, hogy hasznos információval szolgáljanak azokról a legújabb trendekről, amelyek az *Egyesült Királyságban* kiadott könyvek számára, árára és méretére, valamint ezeknek a könyvtárakra gyakorolt hatására vonatkoznak. Az elmúlt néhány év eredményei változóak, s még rövid távra sem lehet belőlük előre következtetéseket levonni. Valószínűleg eltelik majd egy bizonyos idő, mielőtt valami olyan módszert találnak, amely kielégítően pontos előrejelzést tesz lehetővé, olyat, amelyet a könyvtártervezésben jól föl lehet használni. Ezért kívánatos, hogy az ilyen típusú vizsgálatokat rendszeresen megismételjék.

2. Időszaki kiadványok

A jelenlegi nehéz pénzügyi helyzetben a könyvtárakat érzékenyen érinti a kiadványok számának és árának növekedése. Minél több kiadvány jelenik meg, annál nagyobb az összkiadás, annál gyorsabban telnek meg a raktárak, s ez az épületekre fordítandó kiadások növekedéséhez vezet.

A tanulmány első része a legújabb könyvtermést vizsgálta a fenti szempontok szerint. Ez a fejezet az időszaki kiadványokkal kapcsolatos problémákat elemzi.

A jelenleg megjelenő időszaki kiadványok száma

A jelenleg megjelenő időszaki kiadványok számának becslésére még nincs teljes, megbízható adatbázis. Monográfiákat kiadnak a legtöbb fejlett és kevésbé fejlett országban, s ezek adatait a nemzeti bibliográfiákban közreadják, de csak néhány ország ad ki hasonló jegyzéket időszaki kiadványairól. Vannak természetesen nemzeti és nemzetközi jegyzékek, de ezek gyakran korszerűtlenek vagy pontatlanok, ami főként annak tudható be, hogy a folyóiratok sokszor összeolvadnak, szétválhatnak, megváltozik a címük stb., gyakran az előfizetők tájékoztatása nélkül. Az is kérdés, hogy mit kell időszaki kiadványnak tekinteni – például ha egy monográfia-sorozat közös címet kap, időszaki kiadványként kell-e kezelni? Hol kell meghúzni a határvonalat, hogy mit érdemes katalogizálni (pl. iskolai folyóiratok) és mit nem (pl. egyházi lapok).

2. táblázat

A gyakran használt, válogatott folyóiratok terjedelme és ára 1960 és 1974 között

Év	Folyóirat- kénti elő- fizetési ár ^{1/} (font)	A vastagság közép- aránya ^{2/} (mm)	Méterenkénti ár ^{1/} (font)	Az RPI-hez viszonyított méterenkénti ár ^{1/} (font)
1960	4,51	65,9	72,60	72,60
1963	5,93	73,1	86,40	77,50
1966	7,41	80,8	99,50	80,70
1968	9,58	86,3	118,90	90,30
1970	12,58	90,8	147,30	100,30
1971	13,74	89,7	164,50	103,20
1972	15,00	91,1	175,40	101,90
1973	18,06	93,3	203,70	109,50
1974	20,41	89,2	241,00	114,80

1/ csak az árazott folyóiratok

2/ az ár nélküli folyóiratokkal együtt

ra.) A rendszertelenül megjelenő reportokat, monográfia-sorozatokat és hasonló kategóriákat nem vettük figyelembe, címváltozásokat vagy a folyóirat szétválásokat egy anyagnak tekintettük. Összesen 309 időszaki kiadványt vizsgáltunk, ebből 169 „folyamatos” volt, azaz 1960 és 1974 között minden évben előfordult és 276 „1970 utáni” volt, vagyis az 1970 és 1974 közötti évekből való. A „folyamatos” minta eredményeit a 2. táblázat és a 4. ábra mutatja, amelyekből kitűnik, hogy 1960 és 1970 között az átlagos méret közel 50%-kal nőtt, de azóta állandó maradt. Ez a kiegyenlítő-összhangban van az „1970 utáni” mintával és így általánosan alkalmazhatónak látszik.

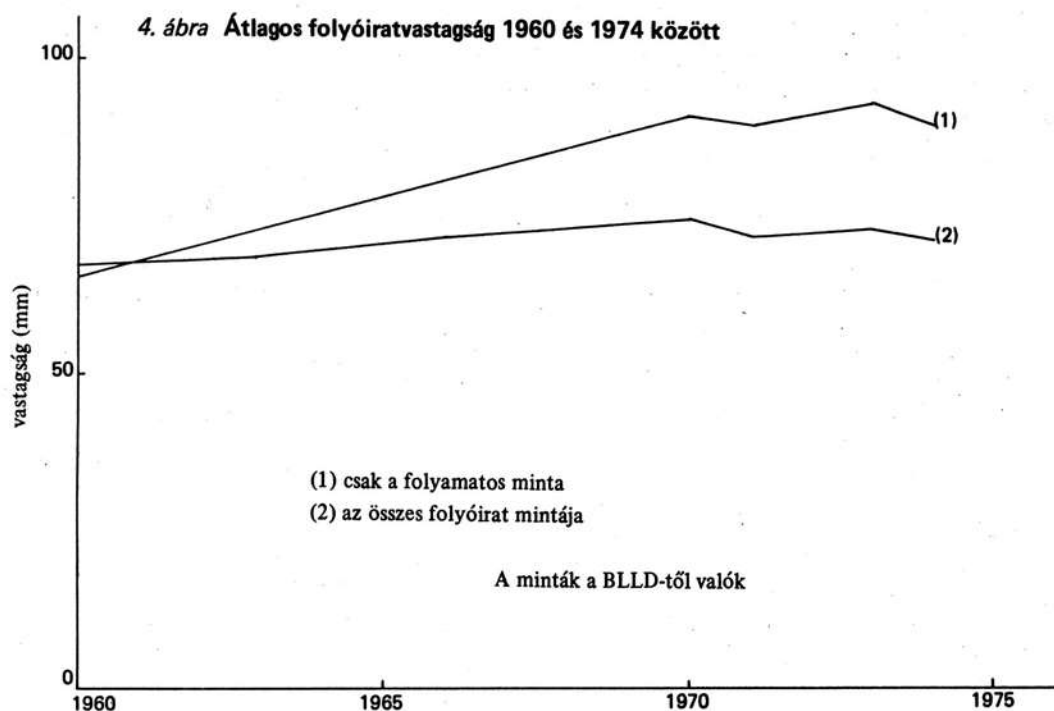
Az eredmények csak az élő, az igazán komoly időszaki kiadványokra vonatkoznak, de új címek is születnek állandóan. Bizonyos mértékig figyelembe vehetők ezek is, ha a mintabeli kiadványok összességét és nemcsak a „folyamatosak” átlagméretét vesszük alapul. Ha ezt tesszük, látjuk, hogy némi változás van 1960 és 1974 között, s az 1970 óta történt változás enyhe csökkenést mutat. Az összes minta és a „folyamatos”-nak tekinthető folyóiratok között fennálló különbség fő oka valószínűleg az, hogy a régi, sokat használt folyóiratok jobban vonzották a szerzőket, ezért terjedelmük is inkább növekedett. Hogy az átlagméret tovább csökken-e a közeljövőben vagy állandó marad, vagy az új publikációs formák (pl. mikroforma) megváltoztatják-e, – csak sejtteni lehet. A teljes mintában az átlagvastagság 72 mm/kiadvány/év volt, de ez könyvtáranként valószínűleg változik, részben a mintából eredő hibák, részben a változó kötési gyakorlat miatt is. A BLLD-ben a kiadványokat egyenként kötik, ami a szokványos kötéstől

Ismerve e nehézségeket, nem meglepő, hogy az időszaki kiadványok számát nagyon változóan becsülik fel, s ezek közül bármelyik becslés saját szempontjából helyes lehet. Újabb becslést D. R. Barr [2] készített, s arra következtetett, hogy 1965-ben [8] az összes tárgykörben 113 ezer időszaki kiadvány volt hozzáférhető, és 1967-ben [9] 26 ezer érdemleges cím volt a természettudományban és technológiában. Ezt az utóbbi adatot, amit az NLLST (National Lending Library for Science and Technology = Országos Tudományos és Műszaki Kölcsonzó Könyvtár) akkori állományára alapoztak, kb. 50 ezer címre lehet becsülni 1975 végén. A két összeg közötti ellentmondás illusztrálja azt a problémát, amit az időszaki kiadványok „szintjei” okoznak. Az első adat majdnem minden – legalacsonyabb szintű – időszaki kiadványra vonatkozik, a második a specifikusan magas szintűekre.

Az időszaki kiadványok abszolút számának problémája akadémikus jelentőségű, amióta néhány könyvtár abban a helyzetben van vagy szeretne lenni, hogy egy szerényebb átlagnál többet vásároljon ezekből. Mégis hasznos a kurrens időszaki kiadványok számának növekedését felbecsülni. Úgy tűnik, a 4%-os növekedésben állapodtak meg a könyvtárosok, legalábbis az 1960-as évek végéig. Azóta, gazdasági hatásokra ez lényegesen megváltozott, de megbízható jegyzékek nélkül nehéz megmondani, hogy mennyire. Megkísérelték a későbbi évek számadatait felbecsülni úgy, hogy a BUCOP (British Union Catalogue of Periodicals = Brit központi folyóirat címjegyzék) megszámlolta az új bejelentéseket, míg a megszűnt időszaki kiadványokat a Library of Congress Új sorozatcímei jegyzékéből vette számba. A kapott információ azonban olyan korszerűtlen volt, hogy nem sok hasznát lehetett venni. A jelek azt mutatták, hogy az 1970-es évek elején nem volt gyökeres változás, éppen ezért fenntartásokkal feltételezhető, hogy az évi 4%-os exponenciális növekedés folytatódott. Ezt összehasonlíthatjuk a világ könyvtermésének növekedésével, amely lineárisan évi 17 ezer kötet, ez pedig hozzávetőlegesen 4%-os exponenciális növekedésnek felel meg.

Az időszaki kiadványok terjedelme

Amikor a könyvtári elhelyezés kérdését vizsgálják, fontos tudni, hogy a beérkező anyag mennyi helyet igényel, ezért hasznos felbecsülni az időszaki kiadványok átlag vastagságát. Már megjelent néhány tanulmány, amely a különböző méretek és az idő variációit vizsgálta különböző területen [10], [11]; de nem minden tárgykörben. Ezért a BLLD leggyakrabban használt időszaki kiadványaiból vett minta (1960–1974 között, különböző években megjelent kiadványok) méreteit (a vízszintes polcon elfoglalt helyben kifejezve) vizsgálták meg. (A teljes folyóiratállományból találmásra kiválasztott minta nem lett volna jellemző a legtöbb könyvtár állományá-

eltérő vastagságot ad. Továbbá különbségek vannak az egyes témakörök és a különböző országokból származó időszaki kiadványok között: ezeket az a tanulmány tárgyalja, amelyre ez a cikk is épül.

Az időszaki kiadvány oldalszámokban kifejezett méretét lehet használni a folyóiratban meglévő információ-tartalom becsléséhez, de ez az adat nem jelzi az oldalankénti információ sűrűségét. Azt sem, ha kevés az információ, mint például a hirdetésekénél, bár ezeket ki lehet hagyni az oldalak összeszámolásánál. Egy korábbi, a BLLD-nél készült tanulmány *62 válogatott, érdemleges egyesült királyságbeli folyóirat oldalainak számát mérte fel*, különbséget téve a szöveges és a hirdetéses oldalak, valamint a kereskedelmi és a különböző társaságok által/vagy részére publikált időszakos kiadványok között. Eszerint 1960-ban 522 volt a szöveges oldalak átlaga kiadványonként; ez 1970-re folyamatosan 838-ra növekedett, majd 1973-ban 832-re csökkent. A hirdetések mennyisége 1960-tól 1973-ig 165 oldalról (az egésznek 20%-a) 86 oldalra (az egésznek 10%-a) csökkent. 1960-ban átlagosan 500 szöveges oldal volt mindkét típusban, de a kereskedelmi időszakos kiadványoknál ez a szám 1013-ra növekedett 1970-ben és 1041 oldalra 1973-ban. Ezzel szemben a különböző társaságok által közreadott időszakos kiadványok oldalainak száma 657 volt 1965-ben, 662-re nőtt 1970-ben és 622 oldalra esett vissza 1973-ban. A hirdetések mennyisége egyenletesen csökkent mindkét kategóriában; a kereskedelmi időszakos kiadványoknál 159 oldalról (22%) 79 oldalra (7%), a különböző társaságok által közreadott időszakos kiadványoknál 172 oldalról (25%) 93 oldalra (13%).

Valószínű, hogy ugyanúgy, mint a monográfiáknál, a folyóiratok oldalvastagságában is lesz némi eltérés 1960

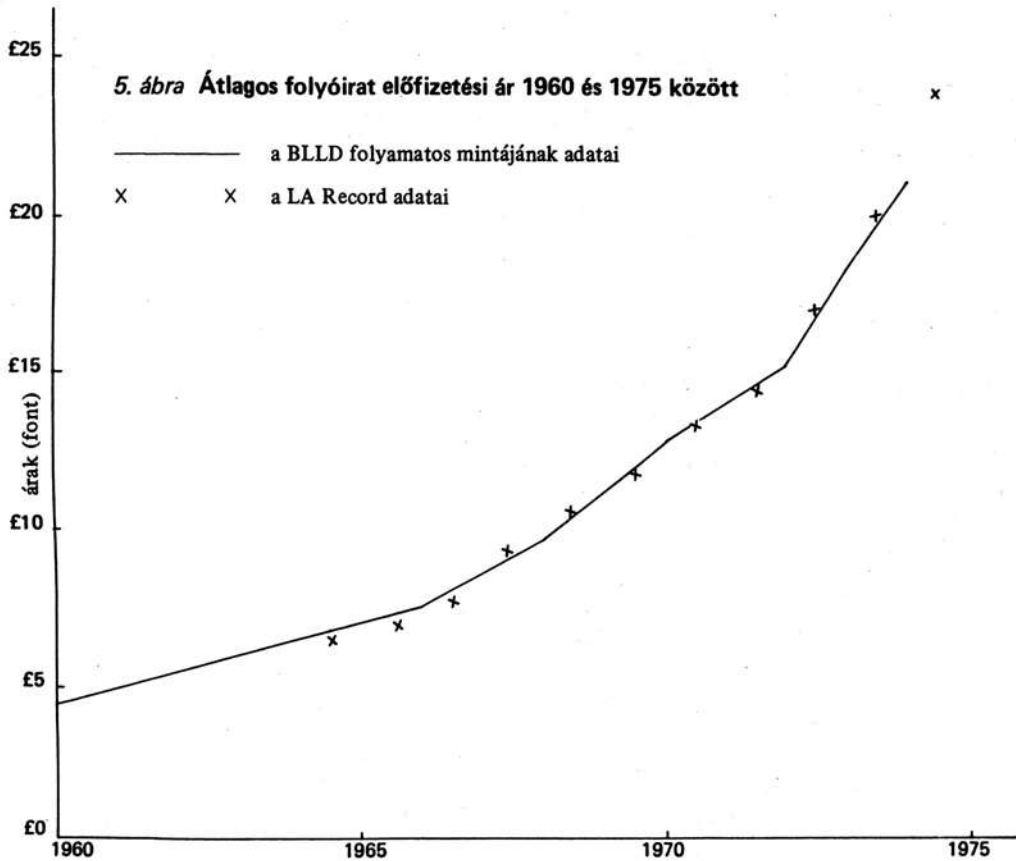
óta, és ugyanígy lehetnek különbségek országok, valamint témakörök szerint is. A fent leírt két vizsgálat mutatja az ésszerűen összehasonlítható eredményeket: *1970-ig az egyes folyóiratok mérete növekedett, ettől kezdve kiegyenlítődött.* Ebből arra következtethetünk, hogy a közreadott információk növekedése lelassult.

3. táblázat

Egy feltételezett mértékben növekvő folyóiratállomány mérete és ára 1960 és 1974 között.

Év	Folyóiratok száma	Folyóiratankénti előfizetési ár (font)	Az RPI-hez viszonyított méterenkénti ár ^{1/} (font)	Összes ár (1000 font)	Összes polc hosszúság (m)
1960	1000	4,51	62,60	4,51	72,0
1963	1125	5,93	74,00	6,67	81,0
1966	1265	7,41	83,50	9,37	91,1
1968	1369	9,58	101,10	13,12	98,6
1970	1480	12,58	119,00	18,62	106,6
1971	1539	13,74	119,70	21,15	110,8
1972	1601	15,00	121,00	24,02	115,3
1973	1665	18,06	135,00	30,07	120,0
1974	1732	20,41	135,10	35,35	124,7

^{1/} az átlagosnak elfogadott folyóirat méret 72 mm

Folyóiratárak

Sok könyvtárban az időszaki kiadványok előfizetési ára nagyobb összeget von el a költségvetésből, mint a könyvek ára, főként azért, mert a folyóiratok tartós kötelezettséget jelentenek; ha egyszer előfizették őket, nem szívesen mondják le. *Ha az időszaki kiadványok ára gyorsabban emelkedik, mint a beszerzési alap, akkor a könyvek vásárlására egyre kevesebb pénz marad.* Ebből az következik, hogy a folyóirat árát olyan összegnek tekintik, amit az Egyesült Királyság könyvtárai fontban fizetnek, s amely egyaránt függ a kiadó által meghatározott eladási ártól és a pénzváltás arányától.

A legfontosabb adatforrást a *Blackwell's Periodicals Division* adja ki és a *Library Association Record*-ban jelenik meg évente, de további becsléseket végezhetünk, ha a BLLD fent említett folyóirat-mintáinak árait tanulmányozzuk. Néhány ár nem lehetett megállapítani, nevezetesen az olyan kelet-európai folyóiratokét, amelyeket cserébe kapnak: ez a mintát kb. egyhatodával csökkentette. Az összes említett forrás adatai egyeztek, s azért, hogy az ebben a cikkben megadott eredmények összességükben egyezők legyenek, a „folyamatos” BLLD adatokat használták fel (ld. 2. és 3. táblázat, 5. ábra). Amint ez várható volt, az árak újabban jelentős mértékben növekedtek, az ábrán 1966-tól kezdve 13,3%-ot megközelítő exponenciális növekedést mutatnak. Ez elég nagy ahhoz, hogy feltételezhessük: a

növekedés valószínűleg tovább folytatódik rövid távon, de még ezt az óvatos előrejelzést is könnyen fölboríthatja a gazdasági helyzet gyors változása.

Egységes ár

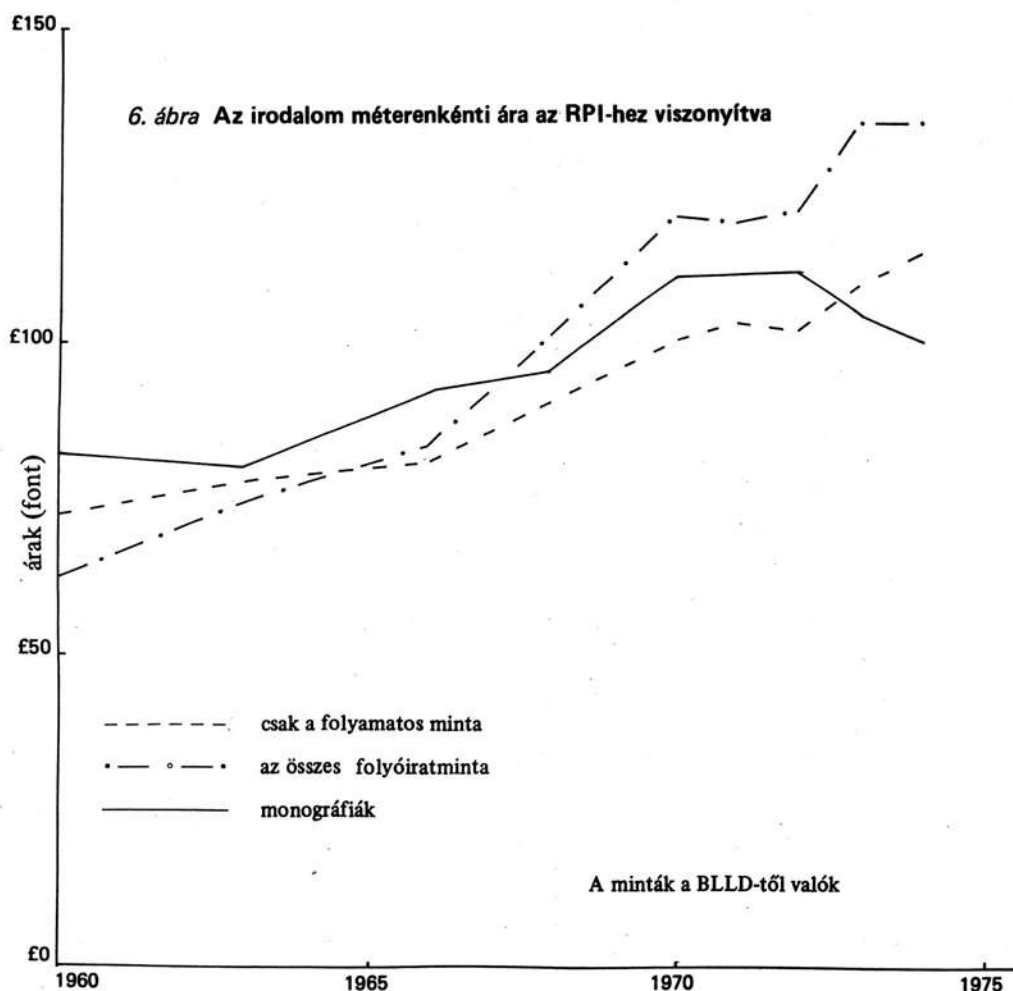
Az elfoglalt raktári hely és az előfizetési ár viszonyából ki lehet számítani a polchely méterenkénti árát. Először a „folyamatos” mintát figyelembe véve úgy találták, hogy az időszaki kiadványok raktározásának méterenkénti ára 3 és félszeresére nőtt 1960 és 1974 között; olyan emelkedés ez, amely a legutóbbi években még nagyobb lett. Az infláció hatását figyelembe véve, a *Retail Price Index*-nek megfelelő méterenkénti árát számították ki azért, hogy lássák, milyen változás történt ténylegesen. Az derült ki, hogy eltekintve egy kisebb, 1971 és 1972 közötti visszaeséstől, a méterenkénti ár emelkedése sokkal gyorsabb volt, mint az RPI-ben az 1960–1974 közötti periódusra megadott 60%-os tényleges áremelkedés. Összehasonlítva a könyvek azonos adataival, megállapítható, hogy hasonlóan alakultak egészen 1972-ig, majd visszaestek, s csupán 21%-os emelkedést mutatnak ugyanabban az időszakban. Ennek a különbségnek jelentős részét magyarázhatja az, hogy a külföldi folyóiratok árát befolyásolja a font értékcsökkenése, ami az angol könyvekre viszonylag kisebb hatással volt. A 2. táblázat megadja a méterenkénti árát és az RPI-hez viszonyított méterenkénti árát (6. ábra).

Egészen mások az eredmények, ha az új időszaki kiadványokat is figyelembe vesszük és a gyűjteményt teljes egésznek tekintik. Ennek a mintának az átlagára megegyezik a fenti „folyamatos” minta árával, viszont az átlagterjedelem alig változik. Ez azt jelenti, hogy *a méterenkénti ár ugyanolyan mértékben növekszik, mint a folyóirat ára*, vagyis 1966 óta 13%-kal magasabb, illetve 1960–1974 között majdnem a 4 és félszerese. Hasonlóan nagy az emelkedés a tényleges árban, amely közel 130%-kal emelkedett ugyanabban az időszakban (3. táblázat és 6. ábra).

Abból a tényből, hogy ha az új időszaki kiadványokat is bevonják a vizsgálatba, csökken az átlagterjedelem (az utóbbi években észrevehetően), de nem változik az átlagár, úgy tűnik, az következik, hogy *az újabb időszaki kiadványok mindent egybevetve kisebb terjedelműek, de nem kevésbé költségesek, mint az elismert régi kiadványok*. Ennek több magyarázata lehet. Az elismert kiadványok több hirdetést vehetnek föl, ami növeli a méretet és bevételt is hoz; az újak a körülmények által megszabott áron kerülhetnek piacra, nem pedig azon az áron, amelyet méretük szabna meg; a kiadói árak sok más tényezőtől is függnék, nem csak a terjedelemtől.

Következtetések

A fent közölt adatok leg többjét és az egyéb ezekből kiszámított adatokat a 2. és 3. táblázat adja meg. A 2. táblázat az időszakban vizsgált időszaki kiadványcsoportot öleli fel (azaz a „folyamatos” mintát), a 3. táblázat az állományban lévő új időszaki kiadványok számának növekedését átlagosan 4%-ra becsüli. Érthető, hogy míg az itt megadott adatok abszolút értéke nem jelent többet vázlatos útbaigazításnál, nagyon lényeges az, hogyan változnak ezek az adatok az idők folyamán. Fontos lehet, hogy a „teljes ár” oszlop a 3. táblázaton olyan növekedési átlagot mutat, amely nagyon megközelíti azt az összeget, amelyet az Egyesült Királyság egyetemlein 1971–1972 között [12] évente időszaki kiadványokra költöttek. Összegezve, az itt közölt adatok *szolgáltatnak néhány információt a kurrens folyóiratok számára és terjedelmére vonatkozó legújabb trendekről*, és óvatosan felhasználhatók rövid távon a jövő trendjeinek előrejelzéséhez. A jelenlegi adatok szerint az időszaki kiadványok átlagterjedelme nagyjából állandó marad, illetve csökkenhet, az előfizetési ár kb. 13%-kal nő és az új címek száma 4%-kal növekszik majd. Az itt közölt

előrejelzések fontossági sorrendben követik egymást. Az extrapoláció veszélyeit egy egyszerű számítással illusztrálhatjuk. A folyóirat-méret becslésének egyik módja az, hogy az átlagát elosztják a méterenkénti árral. Jelenleg az átlagár az exponenciális növekedés jó megközelítője, és a méterenkénti ár reciproka pedig a lineáris növekedést közelíti meg. Ha ezeket összevetik, a kapott eredmény megközelíti az 1974. évi adatokat, de azután olyan gyorsan esik, hogy 1980-ra negatív értéket jelez!

Fordította: Jáki Éva

Irodalom

- [1] Size and growth of monograph literature. Bath University, 1974. Design of information systems in the social sciences. Working Paper No. 7.
- [2] BARR, D. R.: Trends in book production and prices. London, National Center Library, 1972.
- [3] Bookseller, 1975, március 15. 3612. sz. p. 1751–1752.
- [4] BALMFORTH, C. K.: Measuring the library: a quantity surveyor's approach. The art of the librarian, Newcastle-upon-Tyne, Oriel Press, 1973. p. 33–57.
- [5] BENJAMIN, C. G.: Soaring prices and sinking sales of science monographs = Science, 183. köt. 4122. sz. 1974. p. 282–284.
- [6] Ongoing study. Technical and scientific group. Publishers Association = Nature, 256. köt. 5514. sz. 1975. július 17. p. 161.
- [7] WOOTTON, C. B.: The growth of literature and its implications for library storage = BLL Review, 4. köt. 1. sz. 1976. p. 3–6.
- [8] BRYAN, H.: The explosion in published information – myth or reality = Australian Library Journal, 17. köt. 11. sz. 1968. p. 389–401.
- [9] BARR, K. P.: Estimates of the number of currently available scientific and technical periodicals = Journal of Documentation, 23. köt. 2. sz. 1967. p. 110–116.
- [10] FLETCHER, J.: A view of the literature of economics = Journal of Documentation, 28. köt. 4. sz. 1972. p. 283–295.
- [11] A statement of policy by the managing editors of Biochimica et Biophysica Acta = Biochimica et Biophysica Acta, 121. köt. 2. sz. 1966. p. 223–227.
- [12] Statistics of education, 6. köt.: Universities [annual]. Department of Education and Science.

WOOTTON, C. B.: Az irodalom mennyiségi növekedése és ennek hatása a könyvtári raktározásra az Egyesült Királyságban 1. Monográfiák; 2. Időszakos kiadványok

A tanulmány első része könyvtári szemszögből vizsgálja a legújabb könyvtermést és becsléseket közöl az Egyesült Királyság évi könyvtermésének áráról és raktári helyigényéről. Az 1960-as években ezek az értékek gyorsan növekedtek, de 1971 óta az átlagár nagyjából állandó maradt és a helyigény csökkent. A jelenlegi helyzet túlságosan változó ahhoz, hogy – akár csak egy rövid időszakra is – előrejelzést lehessen készíteni a várható könyvtermésről.

A tanulmány második része a folyóiratok számát, méretét és árát, valamint az ezekben 1960 óta történt változásokat vizsgálja. Mind a folyóiratok száma, mind az átlagos előfizetési díja exponenciálisan nőtt, míg a folyóiratok átlagos vastagsága nagyjából állandó maradt. Az információ hozzávetőleges ára, amit a folyóiratok polcfolyóméterenkénti átlagárából számítottak ki a Retail Price Index alapján, lényeges, de rendszertelen növekedést mutat.

* * *

WOOTTON, C. B.: The growth of the literature and its implications for library storage 1. Monographs; 2. Serials

Recent book production is examined from a library point of view, and estimates are made of the total cost of, and space required for, the annual UK book output. It is found that these measures increased rapidly through the 1960s but that since 1971 the cost has stayed roughly constant and the space required has declined. The present situation is found to be too unstable to be able to make even short term predictions of future output.

The number, size and cost of current serials, and changes in these since 1960, are examined from the point of view of a UK library. Both the number of current serials and the average UK subscription cost have increased exponentially, while the average thickness appears now to be roughly constant. An estimate of the cost of „information”, measured by the cost per metre of shelf space of serials relative to the Retail Price Index shows a substantial but irregular increase.

* * *

ВОТТОН, С. Б.: Количественное увеличение литературы и его влияние на хранение в библиотеках

1. Монографические издания
2. Периодические издания

В первой части отчета изучается вопрос объема новых книг с аспектом библиотек и сообщаются ориентировочные данные о стоимости книг, выпущенных в Соединенном Королевстве и о потребностях по хранящим помещениям. В 1960-ых годах эти данные бурно увеличились, а с 1971 г. средняя стоимость осталась сравнительно постоянной и потребности по помещениям уменьшались. Настоящее состояние является довольно переменным составить — хотя краткосрочный—прогноз об ожидаемом объеме выпускаемых книг.

Во второй части отчета занимается числом, размером и ценой периодических изданий и изучаются изменения, происшедшие в этих данных с 1960 г. Так и число периодических изданий как и средняя стоимость подписки увеличились экспоненциально, однако средний объем периодических изданий остался сравнительно постоянным. Ориентировочная цена информации, вычисленная по средней цене периодических изданий погонного метра на основе Retail Price Index увеличивается существенно но нерегулярно.

WOOTTON, C. B.: *Das quantitative Wachstum der Literatur und sein Einfluss auf die Bibliotheksbestände im Vereinigten Königreich*
1. Monographien; 2. Periodika

Der erste Teil untersucht die neueste Bücherproduktion aus der Sicht der Bibliotheken und teilt Schätzungen mit über die Preise der jährlichen Bücherproduktion sowie über die zu ihrer Aufbewahrung nötigen Magazinkapazität. In den 60-er Jahren stiegen diese Werte rasch, aber seit 1971 ist der Durchschnittspreis von Büchern annähernd auf dem gleichen Niveau geblieben und der Platzbedarf hat abgenommen. Die gegenwärtige Lage ist zu variabel, um über die voraussichtliche Bücherproduktion auch nur eine kurzfristige Prognose aufstellen zu können.

Der zweite Teil befasst sich mit Untersuchungen der Zahl, Abmessungen und Preise der Periodika und der diesbezüglichen Veränderungen seit 1960. Sowohl die Zahl, als auch die Abonnementsgebühr der Periodika zeigt ein exponentielles Wachstum, während der durchschnittliche Umfang der Zeitschriften annähernd der gleiche geblieben ist. Der annähernde Preis von Informationen, berechnet aus dem Durchschnittspreis von Zeitschriften je laufenden Meter Regal aufgrund des Einzelhandelspreisindex (Retail Price Index), zeigt ein wesentliches, obzwar unregelmässiges Wachstum.

